

7. Моисеев В. Б. *Оценивание результатов тестирования на основе экспертно-аналитических методов* / В. Б. Моисеев, В. В. Усманов, К. Р. Гарагцаева, А. Г. Пятирублевый // *Открытое образование*. — 2001. — № 3. — С. 32–36.
8. Петрушин В. А. *Экспертно-обучающие системы* / В. А. Петрушин. — К. : Наук. думка, 1992. — 190 с.
9. Ситников Д. Э. *Логический подход к оцениванию знаний по R-бальной системе* / Д. Э. Ситников, В. М. Демина // *Вестн. Харьк. гос. политехн. ун-та: Систем. анализ, управление и информ. технологии*. — Х. : ХГПУ, 2000. — Вып. 125. — С. 41–45.
10. Ситников Д. Э. *Представление процесса формирования оценки знаний в виде логических уравнений с конечными предикатами* / Д. Э. Ситников, В. М. Демина // *Вестн. Харьк. гос. политехн. ун-та: Систем. анализ, управление и информ. технологии*. — Х. : ХГПУ, 2000. — Вып. 93. — С. 115–119.
11. Соловьёва Е. А. *Освоение и контроль знаний понятийного аппарата для новой технологии обучения* / Е. А. Соловьёва, С. А. Ковалев, С. В. Солдатов // *Теория и техника передачи, приема и обработки информации : материалы 4-й междунар. конф.* — Х. : ХТУРЭ, 1998. — С. 255–256.
12. Талызина Н. Ф. *Теоретические основы контроля в учебном процессе* // *Теоретические основы контроля в учебном процессе* / Н. Ф. Талызина. *Графопроекция: Реализация принципа наглядности в различных формах и методах обучения* / З. С. Харьковский. *Методическое обеспечение учебного предмета* / В. Б. Лукьянов. — М. : Знание, 1983. — С. 3–37.
13. Федорук П. И. *Технология побудови навчального процесу в адаптивних системах дистанційного навчання та контролю знань* / П. И. Федорук // *Искусственный интеллект*. — 2009. — № 3. — С. 352–355.
14. Bondarenko M. F. *Analysis of Systemological Tools for Conceptual Modeling of Application Fields* / M. F. Bondarenko, S. I. Matorin, E. A. Solov'eva // *Automatic Documentation and Mathematical Linguistics*. — NY : Allerton Press Inc., 1998. — Vol. 30. — № 2. — P. 33–45.

Надійшла до редколегії 05.04.2010 р.

УДК 371.132, 371.21

К. Ю. ЯКОВЕНКО

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З СУБ'ЕКТАМИ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Розглянуто актуальні питання організації соціально-педагогічної діяльності із суб'єктами соціального середовища, що впливають на розвиток здібностей обдарованих учнів; запропоновано методи, які використовує соціальний педагог з метою

організації ефективної взаємодії з батьками та вчителями, котрі навчають обдарованих учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: соціальний педагог, загальноосвітній навчальний заклад, обдаровані учні, організація, соціально-педагогічна діяльність, суб'єкти соціального середовища обдарованої особистості, методи.

Rассмотрены актуальные вопросы организации социально-педагогической деятельности с субъектами социальной среды, влияющими на развитие способностей одаренных учеников; предложено методы, которые использует социальный педагог с целью организации эффективного взаимодействия с родителями, педагогами, обучающими одаренных учеников в условиях общеобразовательной школы.

Ключевые слова: социальный педагог, общеобразовательное учреждение, одаренные учащиеся, организация, социально-педагогическая деятельность, субъекты социальной среды одаренной личности, методы.

In this article the actual questions of social-and-pedagogical activity organization with subjects of social environment, which affect the development of gifted pupils' abilities, are considered; the methods which are used by the social pedagogue for the purpose of effective interaction organization with parents, pedagogues, who teach gifted pupils in conditions of educational establishment are offered.

Key words: social pedagogue, educational establishment, gifted pupils, organization, social-and-pedagogical activity, subjects of social environment of the gifted person, methods.

Пріоритетним завданням для кожного суб'єкта педагогічного процесу є розкриття творчого потенціалу дитини, допомога в реалізації її внутрішніх ресурсів. Саме від організації такої допомоги і залежить розвиток здібностей та обдарованості учнів. Основи державної політики з проблем навчання і виховання обдарованих учнів висвітлено в таких державних документах: Конституція України; Закон України «Про освіту»; Закон України «Про загальну середню освіту»; Закон України «Про позашкільну освіту»; Указах Президента України — «Про додаткові заходи щодо державної підтримки обдарованої молоді»; «Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001–2005 рр.»; «Про національну доктрину розвитку освіти»; Програмах — «Столична освіта» 2001–2005 роки (Проект «Обдарованість»), Державній цільовій програмі роботи з обдарованою молоддю на 2007–2010 роки, «Положенні про Всеукраїнські учнівські олімпіади з базових і спеціальних дисциплін, турніри, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт та конкурси фахової майстерності».

Аналіз зазначених документів свідчить про окреслення цілей та завдань у напрямі організації роботи не тільки з обдарованими учнями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, але й з тими, хто безпосередньо впливає на учнів, а саме: однолітками, батьками, педагогами. Виокремимо як основну мету організації діяльності з обдарованими дітьми підтримку та допомогу в розвитку прихованих здібностей. На нашу думку, успішність досягнення цієї мети залежить від створення сприятливих умов у соціальному середовищі обдарованої дитини, для чого необхідне залучення працівників соціально-психологічної служби, які мають належний рівень підготовки щодо організації діяльності з обдарованими учнями, а також з їхніми батьками та педагогічним колективом. Актуальність зазначеного завдання для соціальних педагогів зумовлена специфікою діяльності з обдарованими дітьми.

Метою статті є визначення особливостей діяльності соціального педагога з батьками та педагогами, які працюють з обдарованими учнями в загальноосвітньому навчальному закладі.

Питання організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими учнями розглядається в працях С. П. Архипової, Г. Я. Майборода, Ю. В. Василькової, А. Й. Капської. Так, С. П. Архипова, Г. Я. Майборода розробили спецкурс для майбутніх соціальних педагогів з метою формування готовності студентів до здійснення соціально-педагогічної діяльності в різних її напрямках. У даному спецкурсі є заняття з питання організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими учнями [1]. Ю. В. Василькова серед напрямів роботи соціального педагога виокремлює роботу зі здібними учнями. А. Й. Капська, С. Я. Харченко описують технології роботи соціального педагога з обдарованими дітьми. Питання організації діяльності з батьками обдарованих учнів розглядають Г. В. Бурменська, В. М. Слуцький, О. Є. Марінушкіна, Г. В. Шубіна, А. В. Туріщева, Н. І. Нікітіна, М. Ф. Глухова, які розробили рекомендації для батьків з питань розвитку здібностей дитини. У працях Ю. Д. Бабаєвої, О. М. Матюшкіна В. Ясінського, В. М. Панова, Н. П. Клименко, М. В. Кнорра, Ю. Пасіхова приділено значну увагу питанням ефективності роботи вчителів у напрямі розвитку академічних та спеціальних здібностей учнів.

На основі аналізу вищезазначених літературних джерел ми дійшли висновку, що ефективна організація соціально-педагогічної діяльності в ЗНЗ з оточенням обдарованої дитини сприяє формуванню гуманних відносин у процесі навчання за допомогою спеціально створених умов. Особливість соціально-педагогічної діяльності полягає в організації допомоги та підтримки дитини в процесі її соціалізації. На нашу думку, для ефективної організації соціально-педагогічної діяльності необхідно підготувати спеціалістів для роботи з різними агентами соціалізації. Так, А. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлебик виокремлюють такі напрями соціально-педагогічної діяльності з обдарованими учнями як: охоронно-захисний (з боку

держави, громадських організацій); соціально-педагогічний (створення умов для розвитку здібностей обдарованих дітей); соціально-інтерактивний (диференціація та індивідуалізація форм організації навчання, обґрунтування програм, спрямованих на активізацію творчих ресурсів обдарованих дітей) [4].

На нашу думку, соціально-педагогічна діяльність з обдарованими дітьми, їхнім дорослим оточенням в умовах ЗНЗ — це цілеспрямована координаційна діяльність соціального педагога з формування соціально значущих рис та характеристик особистості обдарованих учнів, організація необхідної допомоги тим, хто їх навчає в ЗНЗ та безпосередньо впливає на виховання з метою успішної адаптації дитини в процесі розвитку потенційних здібностей та талантів. З урахуванням цього, особливість соціально-педагогічної діяльності з соціальним оточенням дитини, а саме: вчителями, які працюють зі здібними учнями та батьками, які їх виховують, полягає у створенні сприятливих умов для розвитку та саморозвитку дітей за допомогою розкриття їхнього творчого потенціалу.

Ми вбачаємо мету соціально-педагогічної діяльності з оточенням обдарованої дитини в умовах ЗНЗ у створенні відповідних соціально-педагогічних умов для формування готовності, інтересу й активної позиції щодо розвитку здібностей обдарованих учнів та їхньої успішної соціальної адаптації в ЗНЗ з метою зменшення впливу негативних факторів на успіхи учнів, а також проблем, які виникають у дорослих людей з питань організації навчання та виховання обдарованої дитини. Для досягнення окресленої мети визначимо напрями діяльності соціального педагога саме з батьками та педагогами, які навчають обдарованих учнів: соціально-педагогічне діагностування (діагностика рівня розуміння батьками дітей, готовності до розвитку їхніх здібностей, стилю сімейного спілкування; дослідження проблем, які виникають у вчителя під час організації занять з обдарованими учнями, дослідження стилю педагогічного спілкування, професійної компетентності вчителя); соціально-педагогічне консультування (проведення консультацій для батьків та педагогів з метою надання необхідної інформації стосовно особливостей виховання обдарованих учнів); соціально-педагогічна підтримка (організація підтримки батьків та педагогів, які відчувають труднощі в роботі з обдарованими дітьми); соціально-педагогічна просвіта (організація просвітницьких занять з педагогами з метою формування готовності щодо розвитку здібностей учнів, проведення лекторію для батьків з питань розвитку здібностей у сім'ї, тренінгових занять, спрямованих на корекцію труднощів у спілкуванні зі здібними дітьми, формування толерантного ставлення до постійних запитань дитини, вироблення ефективних методів заохочення дитини, підтримки її успіхів).

Зважаючи на напрями діяльності соціального педагога із зазначеними суб'єктами, окреслимо завдання соціально-педагогічної діяльності в цьому напрямі:

1) складання спільного плану з класними керівниками та батьками з питань організації діяльності з обдарованими учнями; 2) визначення труднощів, які виникають у батьків та педагогів під час організації діяльності з обдарованими учнями в умовах загальноосвітнього навчального закладу; 3) організація досліджень рівня мотивації, готовності до роботи з зазначеною категорією дітей у педагогів, визначення особливостей спілкування батьків з дитиною; 4) проведення просвітницької та розвивальної роботи з батьками та педагогами з метою розвитку навичок творчого підходу, винахідливості, толерантності, формування комунікативних навичок під час роботи з обдарованими дітьми; 5) перевірка ефективності організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими учнями; 6) коректування результатів соціально-педагогічної діяльності з батьками та педагогами з метою її оптимізації; 7) аналіз результатів організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими учнями, батьками, вчителями.

Отже, необхідність соціально-педагогічної діяльності з педагогами та батьками в процесі розкриття здібностей обдарованих учнів полягає в тому, що вплив соціального педагога на навчально-виховний процес є досить значним, оскільки виконує роль посередника між дітьми та дорослими, сім'єю та державними службами, організаціями та закладами освіти. З урахуванням цього, він може сприяти поліпшенню взаєморозуміння між учнями, директором, учителями, батьками за допомогою ефективних методів та прийомів у своїй діяльності.

О. В. Безпалько визначає методи соціально-педагогічної роботи як «сукупність прийомів і способів, які використовуються для стимулювання і розвитку потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливих життєвих ситуацій чи вирішення проблем клієнтів для досягнення різноманітних професійних завдань соціального педагога» [7, с. 129]. Отже, використання методів соціально-педагогічної роботи надасть змогу спеціалістові визначити динаміку розвитку здібностей особистості дитини з метою надання необхідної допомоги дорослим, які тісно співпрацюють з нею.

Сучасні дослідники С. Максименко, О. Главник, К. Шендеровський, І. Ткач, О. Марінушкіна, М. Фірсов, Е. Студенова виокремлюють такі методи в роботі соціального педагога: педагогічні, психологічні, соціальні, соціально-педагогічні [6]. Спеціаліст, який працює з батьками та педагогами здібних учнів, може використовувати зазначені методи. Так, соціальні педагоги застосовують: організаційні педагогічні методи (педагогічний експеримент для постановки проблеми, вибір методів та методик дослідження, розробка занять із урахуванням педагогічних принципів, вікових особливостей, темпу навчання дитини); методи педагогічної діагностики (спостереження, анкетування); методи навчання (розповідь, бесіда, творчі завдання для батьків, проблемні ситуації, пропозиції щодо їх вирішення); методи виховання (переконання, навіювання, приклади, виправлення, тренування,

доручення, заохочення, схвалення, змагання, самоаналіз, самоконтроль, самонавіювання); психологічні методи (психодіагностичні, ігрова корекція, тренінги, спрямовані на розвиток навичок толерантного ставлення до дитини, консультування з батьками та педагогами, сімейна психотерапія, групова терапія); соціологічні (інтерв'ю, збір інформації, аналіз документів, біографічний метод); соціальної профілактики (превентивний метод — проведення роботи з батьками та педагогами в напрямі запобігання негативному ставленню дитини до навчання, надмірного занурення у власний світ переживань, незадоволеність своїми результатами), методи соціального контролю (соціальний нагляд за дітьми, їхніми сім'ями з метою надання необхідної допомоги), соціально-економічні (участь у наданні пільг дітям, які мають успіхи в певній галузі, соціальний патронаж сімей обдарованих учнів). Отже, для досягнення поставленої мети соціально-педагогічної діяльності з дорослим оточенням обдарованої дитини важливе застосовування зазначених методів у певній послідовності, залежно від ситуації розвитку дитини.

А. М. Завацька визначає методи соціально-педагогічної діяльності як «способи отримання інформації про ті чи інші педагогічні об'єкти, явища і процеси становлення особистості, особливості соціально-педагогічної ситуації дитини, досвід, її поведінку, ставлення до світу» [3]. Відповідно до цього визначення в контексті досліджуваної нами проблеми виокремимо методи соціально-педагогічної діяльності з батьками та педагогами обдарованих учнів:

1) методи діагностики (збір інформації про соціальне середовище, в якому перебуває дитина, визначення статусу обдарованої дитини в сім'ї та колективі класу за допомогою анкетування, застосування проєктивних методик для дослідження рівня взаємодії та взаєморозуміння між дитиною і батьками та вчителями);

2) методи соціально-педагогічної корекції (коректування за допомогою методів психокорекції проблем, що виникають у батьків та вчителів під час спілкування з дитиною, такі як, неслухняність, постійне доведення своєї думки, надмірна наполегливість, упертість у поглядах);

3) виховні методи (переконавання, пояснення, порада, наведення позитивних прикладів, використання громадської думки, соціуму, національних традицій). Отже, застосування соціально-педагогічних методів працівниками соціально-психологічної служби забезпечить цілісність діяльності спеціалістів, які працюють з оточенням обдарованих учнів, що сприятиме ефективній взаємодії суб'єктів педагогічного процесу. З цієї метою соціальному педагогові необхідно організувати соціально-педагогічне дослідження: ціннісних орієнтацій, самооцінки, соціальної поведінки, соціальної адаптації, інтеріоризації, спілкування, міжособистісної взаємодії. Як зазначає І. Дєдов, застосування вищезазначених методів соціально-педагогічного дослідження в діяльності соціального педагога дозволяє отримати цілісну картину взаємодії батьків, педагога та дитини,

визначити проблеми, які можуть виникати в процесі навчання дітей у масовій школі. Відповідно зміст діяльності фахівця полягає у визначенні труднощів, які виникають у педагогічному процесі ЗНЗ та між батьками й обдарованими учнями, а також у розробці моделі діяльності соціального педагога в зазначеному напрямі для вирішення цих труднощів за допомогою таких методів: ціннісних орієнтацій (визначення сфери цінностей батьків, особливостей ставлення до дитини, її внутрішнього світу); самооцінки (рівень оцінювання вчителями та батьками досягнень дитини); соціометрії (статусу дитини в колективі, ставлення до неї вчителів, рівня заохочення з боку дорослих її успіхів та наявності підтримки під час невдач); міжособистісної взаємодії (визначення системи взаємовідносин у колективі, в якому навчається дитина).

Отже, соціальний педагог відіграє особливу роль у процесі формування здібностей особистості. Це підкреслюється тим, що його робота спрямована на взаємодію та співпрацю із соціальним оточенням дитини, формування готовності дорослих до здійснення творчої діяльності на новому, якісному рівні, а також впливає на розкриття прихованих здібностей особистості. Наведені методи організації соціально-педагогічної діяльності з батьками та педагогами в напрямі взаємодії з обдарованими учнями нині вже частково впроваджуються в Безлюдівському юридичному ліцеї Харківського району. Відзначимо результати, які свідчать про ефективність їхнього застосування працівниками соціально-психологічної служби. Наприклад, щороку зменшується чисельність учнів «групи ризику» (в цьому році, порівняно з попереднім — на 10%), зростає кількість дітей з творчою обдарованістю (на 6% більше), збільшилася кількість учасників МАН (на 8% порівняно з попереднім роком), за результатами анкетування зріс інтерес батьків до розвитку здібностей учнів (за результатами опитування, проведеного серед батьків, встановлено: спостерігають, які зміни відбуваються в поведінці учнів після організації соціально-педагогічної діяльності з метою успішного вирішення проблем своїх дітей). Окрім того, більшість учителів використовують у своїй діяльності рекомендації спеціалістів соціально-психологічної служби в процесі організації діяльності з обдарованими учнями.

З урахуванням вищезазначеного вбачаємо перспективу в розробці програми спецкурсу для майбутніх соціальних педагогів, в якому виокремимо питання організації діяльності соціального педагога із суб'єктами соціалізації обдарованих учнів.

Отже, організація діяльності з обдарованими дітьми та їхнім соціальним середовищем є одним з головних завдань роботи працівників соціально-психологічної служби, виконання якого сприятиме зменшенню впливу протиріч, які виникають у процесі навчання учнів ЗНЗ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Архіпова С. П. Соціальна педагогіка : навч. посіб. / С. П. Архіпова, Г. Я. Майборода. — Черкаси-Ужгород : Мист. лінія, 2002. — 268 с.
2. Дєдов І. Організаційно-методичні вимоги до діяльності соціального педагога освітнього закладу // Соціальний педагог. — 2008. — №12. — С. 33–34.
3. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для ВНЗ / Л. М. Завацька — К. : Видав. Дім «Слово», 2008. — 240 с.
4. Коваль А. Г. Соц. педагогіка. Соціальна робота / А. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлеб'юк. — К. 1997. — С. 147.
5. Максименко С. Професія соціальний педагог / С. Максименко, О. Главник, К. Шендеровський, І. Ткач. — К. : Главник, 2005. — 112 с. — (Бібліотечка соціального працівника).
7. Соціальна педагогіка. Мала енциклопедія / І. Д. Зверева, А. Г. Коваль, О. В. Безпалько та ін. — К., 2008. — 336 с.
6. Фирсов М. В. Теория социальной работы : учеб. пособ. для высш. учебн. заведений / М. В. Фирсов, Е. Г. Студенова. — М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. — 432 с.

Надійшла до редколегії 06.02.2010 р.

УДК 378.013.42

Н. О. МАКСИМОВСЬКА

**СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ**

Розглядаються проблеми взаємозв'язку соціальної педагогіки та сфери дозвілля, ступінь дослідженості взаємовпливу дозвіллевої діяльності і соціального розвитку особистості, використання дозвілля як ефективного засобу для вирішення соціально-педагогічних завдань.

Ключові слова: соціальна педагогіка, сфера дозвілля, вільний час, дозвіллева діяльність.

Рассматриваются проблемы взаимосвязи социальной педагогики и сферы досуга, степень исследованности взаимовлияния досуговой деятельности и социального развития личности, использования досуга как эффективного средства для решения социально-педагогических задач.

Ключевые слова: социальная педагогика, сфера досуга, свободное время, досуговая деятельность.